

Ана Митгуч

Когато
се завърнеш

Ана Митгуч

Когато се завърнеш

роман

*Превод от немски
Майа Разбойникова-Фратева*

НАУКА И ИЗКУСТВО
София, 2019

traduki

Издаването на това произведение беше подкрепено от ТРАДУКИ, литературна мрежа, в която са включени Федералното министерство за Европа, интеграцията и външните работи на Република Австрия, Министерството на външните работи на Федерална република Германия, Швейцарската културна фондация „Про Хелвеция“, КултурКонтакт Австрия (по възложение на Федералното канцлерство на Република Австрия), Гьоте-институт, Словенската агенция за книгата ЈАК, Министерството на културата на Република Хърватия, ресор „Култура“ в правителството на Княжество Лихтенщайн, Фондацията на Лихтенщайн за култура, Министерството на културата на Република Албания, Министерството на културата и информацията на Република Сърбия, Министерството на културата и националната идентичност на Румъния, Министерството на културата на Черна гора, Министерството на културата на Република Северна Македония, Министерството на културата на Република България, Лайпцигският панаир на книгата и фондация „С. Фишер“.

Original title: Wenn du wiederkommst by Anna Mitgutsch
© 2010 by Luchterhand Literaturverlag,
a division of Verlagsgruppe Random House GmbH, München,
Germany.

Майа Разбойникова-Фратева – превод от немски, 2019
© of the translation: S. Fischer Foundation by order
of TRADUKI
© НАУКА И ИЗКУСТВО, 2019
На корицата: фрагмент от картина на Кирил Майски

ISBN: 978-954-02-0350-8

I

Един ден през април

Имахме къща на брега на Чарлс Ривър, а също и част от лятна вила на Кейп Код. Намирахме се в онази фаза от живота си, в която младостта е отминала, но старостта още не всява страх. Сега не делим нищо, което да принадлежи и на двама ни, освен една пейка в Пъблик Гардън. Преди окончателно да напусна Бостън, реших, че тя ще бъде мястото на бъдещите ни срещи. Имам предвид първата пейка, когато влезеш в парка откъм Арлингтън Стрийт и тръгнеш по алеята около Езерото с лебедите, единствено тя няма облегалка и когато седя на нея, разумът ми отстъпва място на магическата вяра, че той ще се върне, стига достатъчно силно да го пожелае. Тогава сякаш целият град се смалжава и свива до тази единствена пейка между ливадите в края на езерото, а аз обитavam пространство, изпълнено с различен, разреден въздух, и се чувствам приютена в собствената си изоставеност, като че ли съм единственият човек на тази планета, а той е седнал толкова плътно до мен, че усещам близостта му. Тук няма спомени за раздор и предателство, тук са съхранени последните безценни часове, прекарани заедно.

През последния ни неделен ден, последния ден на месец април, бяхме поканени на късна закуска или ранен обяд в Даунтаун Бостън. Седяхме с нашия приятел Филип и любовницата му, по-млада от него с четиресет години, на първия етаж на „Четири сезона“ в сепаре до прозорец, а отсреща, в Пъблик Гардън, дърветата бяха напъпили и съвсем скоро щяха да потънат в цвят. Седяхме дълго и разговаряхме за всевъзможни неща, които вече съм забравила, както съм забравила и вица за смъртта, разказан ни от Джером. Той непрестанно си правеше зловещи и горчиви шегички на тази тема. Не съм забравила обаче, че те разсми-

ваха само младото момиче. И на теб ли ти направи впечатление, попита ме той, като си тръгнахме, че тя е единствената сред нас, която се чувства достатъчно неуязвима и може да се присмива на смъртта.

Докато вървахме към колата, Джером се почувства недобре. Постоя известно време, облегат на някаква стена, за да попремине прилошаването, дишаше трудно. А аз го подкачих за многото омари, чиито щипки беше счупил, и за това какво ли би обяснил на някоя млада любовница като тази на Филип в подобна ситуация – облегат на стената в опит да се пребори с обилната закуска. Преминахме на страната на парка, бавно, стъпка по стъпка заради недостига на кислород, вървах до него, сякаш се разхождах из градината на някоя болница редом с възстановяващ се пациент, и си мислех за остаряването, което се беше ширнало пред нас, без да ме плаши в този пролетен ден. Зеленината беше свежа и млада, магнолиите край Комънуелт Авеню и дрянските храсти край фасадите от червени тухли цъфтяха, а слънцето искреше по повърхността на езерото.

Седнахме на пейката и наблюдавахме как лодка, украсена с огромен лебед и пълна с деца, намали ход и се насочи към нашия бряг, след като беше описала голяма дъга по езерото. Все още съвсем точно си спомням разговора ни. Обсъждахме началото на брака ни и нещата, които бяхме изгубили в течение на годините, припомняхме си пътувания и излети до езерото Уолдън в почивните дни по време на бременността ми с Илана, концертни цикли, за които тогава бяхме абониращи, и гостуващи виртуози в Симфоничен хол. Спомнихме си за концерта на пианиста Владимир Хоровиц през седемдесетте години, а също и за един от последните концерти на Жаклин дю Пре, така през този предобед за втори път мислехме за смъртта. Правихме също и планове, а това отдавна не ни се беше случвало. Решихме отново редовно да посещаваме концерти, а през лятото този път да не ходим в къщата на Кейп Код, а да

прекараме трите августовски седмици в националния парк „Акадия“ в щата Мейн. Той и Илана бяха ходили там веднъж, докато тя още следваше в колежа „Бард“. Джером я беше пресрещнал на половината на пътя и бяха продължили заедно към Мейн, само той и тя. Било най-хубавото му пътуване през последните двадесет години, повтаряше често той.

Предпазливо между изреченията се очертаваше нов живот, крехък като нежната тъкан на обляно в светлина циганско лято, без претенции и маневри за измъкване, без неясноти и отлагане, както ставаше досега. Ще видиш, каза Джером, всичко ще бъде пак както някога. Говореше, сякаш разполагахме с безкрайно много време за новото начало. Избягвах твърде конкретните думи, боях се, че наново сплетените нишки могат да се разкъсат под тежестта на минали обиди, както толкова често се беше случвало, но за първи път от десетилетия усетих увереност, че този път можеше да успеем. Щяхме отново да заживеем заедно. Сега можеш да се отпуснеш, мислех си, сега можеш да престанеш да се боиш, че отново и неочаквано ще се разминете. Сега всичко ще бъде така, както трябваше да бъде от самото начало и няма нужда от бързане. Какво са седмиците или месеците в сравнение с годините, прекарани в очакване на мига, в който пътищата ви отново щяха да се съберат?

Как ти се струва идеята да останеш?, попита той. За малко повече от друг път, когато дойдеш следващия път през лятото?

Кимнах.

Може би дори е хубаво отново да се оженим? Джером ме погледна изпитателно. Трябва да съм изглеждала уплашена, защото бързо и с лековат тон изрече: Заради данъците и прочие. След кратка пауза добави: Не е необходимо да е още това лято.

През ноември, казах аз, ще дойда за по-дълго, може би за половин година. Тогава ще видим.

През ноември, повтори той, сякаш се опитваше да си спомни нещо и сложи широката си, топла длан върху ръката ми. След петнайсет години се бяхме завърнали един към друг, вече не бягахме и не търсехме, не се разминавахме и не се отдалечавахме. Не подозирах, че спокойствието му може да е било изтощение, а нуждата му от близост – страх от смъртта.

По-късно тръгнахме за летището и той за момент спря в забранената за паркиране зона. Прегърнахме се, дълго, и когато сега си спомням този момент, бих добавила – с отчаяние, но може би, знаейки вече какво предстои, само ми се струва, че Джером сякаш не искаше да ме пусне. Целунахме се, нежно и доверчиво, без следа от желание, а той промълви: До следващия път, тогава отново ще спим заедно. Целунах го за последен път невинно по устните, както при всяка среща и всяко сбогуване, и се разсмях. С този смях си тръгнах, на входа се обърнах още веднъж и помахам, беше се подпрял на багажника на синята си тойота и гледаше след мен, а аз влязох в залата и се запътих към гишетата за чекиране, чувствах се толкова млада и обичана, като че ли отново съм на двайсет и двамата неотдавна сме се запознали.

Самолетът се издигна в безоблачното вечерно небе, разкри се широк поглед към пристанището и познатия силует на града, към блестящата ивица на вълните, поръбила морето, докато брегът постепенно се разтвори в омарата. Прелетяхме над дългия извит клон на Кейп Код и постепенно навлязохме в мрака, в който проблясваше само фарът на Провинстаун. Бях вперила поглед в пейзажа, като че ли със силата на волята си можех да приземя самолета, да спра хода на нещата, да сляза, да остана. През този ден усещахме много повече от онова, което знаехме, но както винаги не обърнахме внимание на чувствата и предчувствията си.

II

Три дни през май

Мислех, че предишните ми загуби са ме сближили с мрака, в който всеки, попаднал в хватката на смъртта, принудително, стъпало по стъпало слиза, всеки път обаче нещата са различни. Най-напред настъпва яростна съпротива, защото в сблъсъка си със смъртта човек влага цялата сила на все още ненакърнения живот. Всичко започва с известието за смъртта посред някой приятно незначителен ден и човек отказва да му повярва, тъй като в живота все още няма място за непредставимото. Правиш нещо, което при нормални обстоятелства още в края на деня ще си забравил. Оттук насетне обаче цял живот ще си спомняш как тъкмо си мил съдове и си слушал с половин ухо радио и всеки път споменът ще бъде придружен от онова замайване пред бездната, която в следващия миг ще погълне познатия ти свят.

Татко ни напусна, казва дъщеря ни, и въпреки презокеанските смущения по линията по тона ѝ, още от първата ѝ дума разбирам, че се е случило нещо ужасно. Отказвам обаче да приема това мигновено прозрение.

Какво имаш предвид?, питам.

Дед почина, крещи тя със задавен глас, разбери найсетне, мъртъв е!

Не, отговарям. Не, не може да бъде, нали снощи разговаряхме по телефона. Чувам мяукането на котките около нея, все едно не са яли от дни. Никой ли не храни тези котки, питам, отчаяно вкопчена в нормалността на всекидневие. Но Илана не обръща внимание, продължава, разказва, че преди няколко часа е целунала изстиващата буза на баща си.

Докато продължавам с всички сили да се съпротивлявам на истината, в мен вече расте усещането, че потъвам,

сякаш най-напред главата и всичките ми мисли, а след това и тялото ми пропадат край мен в бездънна пропаст, очаквам приносителката на злокобната вест да ме спаси, да каже: Фалшива тревога, заблудила съм се.

Смъртта е част от живота, казват хората, които нямат представа. Казват го, защото звучи утешително, но не е истина. Тя е немислимото, непредставимото, най-чуждата чуждост и затова в първия миг, в първите часове твърдя: Не. Не може да е истина. Не го вярвам. Когато Илана казва, погребението е вдругиден, си мисля: Джером и погребение? Как е възможно тези думи да бъдат изречени на един дъх? Каква абсурдна идея, звучи като някой от мрачните му вицове. Изслушвам останалите изречения с нежелание, *прилошало му, болница*, добре, приемам тези думи, но не и *погребение*. Погребват се други хора, стари хора, всичко е възможно, само не и погребение.

Какво искаш да кажеш? Как така вдругиден?, питам, без да разбирам.

Това е твърде внезапно за мен, твърде близо, твърде голямо, не може да се побере в главата ми, дайте ми време.

Равин Шефер ще извърши обряда, казва Илана, а утре е Шабат*.

Джером и равин Шефер? Още един абсурд. Невярващият евреин и набожният равин? Преди много години, когато се преместихме в Дедам, всяка петък вечер ходехме в различна синагога, но така и не се споразумяхме към коя общност да се присъединим. Еврейското училище на равин Шефер се хареса на Джером, даваше му чувството, че се връща в детството, сред старите мъже, имигранти от Източна Европа, които смесваха идиш с напевния си английски. Поне са автентични, казваше Джером, все едно си в стая за молитви в еврейския квартал, като през XIX век в старата родина, *the old country*. Джером не знаеше никаква друга молитва освен кадиш¹, който произнасяше

¹ В края на книгата се намира глосар, в който авторката е включила и обяснила използваните в текста понятия от юдаизма

на годишнината от смъртта на родителите си. А еврейският му се състоеше от остатъците от обучението за предстоящия Бар Мицва* преди петдесет години. Това не му пречеше, той движеше устни и поклащаше глава, ставаше с другите и сядаше с тях, беше най-младият и умееше да предизвиква бащински чувства. Не исках да седя в отделението за жените зад завесата, затова за Големите празници открихме една либерална общност, ръководена от жена равин. Тук мъжете и жените се молеха и пееха заедно в модерна синагога, в която имаше място за стотици посетители, но Джером пречеше на службата, защото непрекъснато мърмореше под носа си и коментираше язвително. Сред своите се чувстваше като аутсайдер, не вярваше в тяхната искреност. *Плашене на буржоата* наричаше той това забавление, от което просто не можеше да се откаже, то започваше в мига, в който Джером заподозреше човека отсреща в лишена от хумор надменност. Случеше ли се обаче равин Шефер да позвъни в някой делничен ден, когато свечеряваше и настъпваше време за произнасянето на молитвата маарив*, а това се повтаряше все по-често, тъй като мъжете в смаляващата се общност един след друг измираха, а млади не се присъединяваха, Джером ставаше дори от вечерята си и отиваше с колата до близката синагога, за да се включи в молитвата. Питам го защо го прави. Защото искам да стана Ламед Вав*, отговаряше той полушеговито.

Едва сега върху ми се стоварва цялата тежест на вестта. С безсмислената мисловна връзка между *Джером, равин Шефер* и *погребение* се появява първото предчувствие за окончателността на случилото се. То идва отвън, от някакъв свят зад висока, непробиваема стена, отвъд човешкото, само по себе си нечовешко. Това е първото стъпало по дългия път към съседството на смъртта.

и всекидневния живот на еврейските общности, а също и други термини и наименования. В текста включените в глосара термини ще бъдат обозначени при първа употреба със *. Бел. пр.

Бъди смела, миличка, казвам на Илана и знам, че про-изнесеното е безсмислена фраза. Че всяко изречение, което ще ми хрумне, е обречено на провал. Пред смъртта думите губят смисъла си, само мълчанието е уместно. Завиждам ѝ за сълзите. В мен пълзи студ, зъбите ми започват да тракат.

Не го вярвам, не го вярвам наистина, но с онази яснота, която ме отдели от самата мен, извършвам необходимото като робот, обаждам се на приятели, обаждам се в пътническата агенция, измъквам куфара изпод леглото и не знам какво да сложа в него. В съзнанието ми е непокътната картината как той ще спре синята си тойота до тротоара пред летище Логан и ще слезе, за да ме прегърне, да ме целуне и да качи куфара ми. И докато разумът ми знае, че ще пристигна, но той няма да бъде там, някаква сляпа и непоправима, неподвластна ми увереност очаква, че всичко ще бъде по-старому.

Вечерта си мисля, трябва да хапнеш, от сутринта не си слагала нищо в уста, очакват те тежки седмици. И тъй като трябва да замина и да изхвърля всичко, което може да се развали, вадя на масата всички неща от хладилника, печена риба и авокадо с яйца и лук, но авокадото има вкус на трици, а рибата прилича на мая. Много дни няма да мога да ям, ще трае месеци, докато отново усетя вкуса на храната, която насила преглъщам. Тялото разбира по-бързо от главата. Тялото е в тревога, не допуска сън, нито минутка, иска просто да се разтвори, да се обърне само с вътрешността навън, обзето от неконтролируемо треперене, сърцето бие ускорено, сякаш някой е решил да го гони до пръсване, дори плачът е спазматичен рефлекс.

Не си казахме „довиждане“, последното му изречение на летището започваше с *next time*. От сега нататък случайните неща, с които се сблъсквам, ще се превръщат в символи, ще придобиват плашещо значение, но няма да водят наникъде.

Събота е и самолетът на Ел Ал стои до самолета на Луфтханза, с който ще измина отново маршрута, по който

преди няколко дни пристигнах. Макар да знам, че това е чиста и лишена от смисъл случайност, споменът отваря бездна, пред която ми се завива свят: бяхме се запознали в самолет на Ел Ал.

Беше първото ми пътуване до Израел, летях по дирите на един 20-годишен младеж, в чиито изпълнения на китара се бях влюбила и оттогава му пишех изпълнени с копнеж писма. Пред гишетото за чекиране на летище Хийтроу Джером и аз бяхме завързали разговор. Беше ме разсмял с абсурдно-остроумните си изчисления на вероятността от самолетна катастрофа. Не се тревожете, утеши ме след това, ще удържам самолета във въздуха с всичката сила на концентрацията си, жалко само, че Ел Ал не предлагат никакъв алкохол. Широкият и небрежен бостънски акцент ми направи впечатление, бях свикнала на британски английски. Петроленозелената му хавайска риза с шамповани нимфи създаваше впечатление, че е положил специални усилия да изглежда смешен. Беше по-нисък от мен, набит, без да е пълен, и така сърдечен, че между нас не се появи никакво смущение, но и никакво еротично напрежение. По наше желание ни дадоха съседни места. Разказах му за Гари и че той е голямата ми любов, че искам да отида при него и ми е безразлично дали ще заваря там някаква приятелка, защото ние сме създадени един за друг. Дори не забелязах, че всъщност едновременно горчиво се оплаквах от мъжа, когото обичах, заради това, че не отговаря на писмата ми, че ми изпраща хладни аерограми² със списъци на вещи, с които да го снабдя: струни за китара, ноти, раница, спален чувал, книги.

А вашият бъдещ Боб Дилън някога правил ли е нещо друго за вас, освен да изисква подаръци, попита Джером.

Запънах се, отрекох, побързах да го уверя, че това няма значение за мен.

² Специални писма-пликове за въздушна поща от тънка и лека хартия, които се сгъват и залепват на определени места. Поради минимална тежест са били особено евтини. Бел. пр.

Когато намеря правилното момиче, каза Джером, за мен тя ще бъде кралица. Ще изпълнявам всичките ѝ желания, за да я направя щастлива. После полюбопитства: Колко тениски си носите?

Пет, казах аз.

А колко поли, колко летни рокли, колко чифта сандали?

Признах, че имам само джинсите, които носех и в момента.

Трябва да го прелъстите, посъветва ме той, но не със струни за китара. Трябва да сте красива. Не можете да изхождате от това, че ще ви обичат само защото ще се появите и ще кажете, ето ме и мен. Изобщо вие еврейка ли сте?

Отговорих отрицателно.

И това на всичкото отгоре, извика той с артистично съчувствие.

Подигравките му ме ядосаха и заявих, че не съм искала нито съвета, нито мнението му. После замълчахме. Когато се появиха белият пясъчен плаж и плоските покриви на Тел Авив, го попитах как се чувства. Като Мойсей в планината Небо, каза той и се разсмя, но в очите му имаше сълзи.

Сбогувахме се в залата за пристигащи, голяма временна барака, каквата тогава все още представляваше летището край Лод, много преди да бъде построено летище „Бен Гурион“. Джером ми записа адреса на кибуца, в който това лято щеше да работи като доброволец. Там щеше и да се влюби, но в момента не знаеше още нищо за предстоящите събития и макар че тази любов нямаше да бъде дълга, тя щеше да му остави в наследство копнежа, съпътстващ го през целия му живот.

Just in case, каза той и пъкна бележката в ръката ми. Ако нещо ви потрябва.

За разлика от Гари, на когото се натрапвах, и то напразно, както скоро щеше да стане ясно, Джером внушаваше някаква непоклатима сигурност и доверие. С радост

бих повървяла още малко под негова закрила, но внезапно излязохме в заслепящата жега на израелския юнски следобед. Записах му адреса си в Йоркшир: В случай, че в близко време отново дойдете в Англия.

Слабо вероятно е, каза той и се засмя, но взе бележката.

Беше ли това любов от пръв поглед?, попита Илана баща си веднъж. От втори поглед, отвърна той дипломатично. Чувствах го като по-голям брат, за какъвто винаги си бях мечтала, брат, с когото се сбогуваш, потупвайки го по гърба, без да се тревожиш дали ще продължава да мисли за теб.

Още преди любовта се чувствахме близки като брат и сестра.

Къде ще отидете сега, попита Джером.

На автогарата.

Ще успеете ли съвсем сама?

Разбира се, изперчих се аз. Представа нямате по какви места съм била вече.

Добре тогава, късмет. Остави ме и се качи в джипа на кибуца, който го чакаше. От прозореца на потеглящия автомобил ми помахаше още веднъж.

Години ни деляха от началото на любовта ни. Предстояха ми афери и раздели с мъже, за които сега си спомням само смъртно. Това беше просто едно бегло познанство от самолета, от онези, които човек непрестанно завързва, докато е млад и любознателен.

Шабат е и самолетът на Ел Ал днес няма да лети. Питам се, възможно ли е Джером да се опитва да ме утеши чрез гледката на този неподвижен самолет, нима ужасяващото зло, нахлуло в живота ми, се опитва да ми даде знак, че всичко, започнало някога в подобен самолет, вече е приключило? Случайност е, казвам си, в това няма никакво послание.